

ท่ามกลางการเคลื่อนย้าย : คนรุ่นใหม่กับ
อนาคตนอกเมืองหลวง
On the Move: A New Generation's
Future Outside the Capital

อนุพงษ์ จันทะแจ่ม¹

Anupong Chantajam

¹ นักวิชาการอิสระ

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาคนรุ่นใหม่อายุระหว่าง 20-35 ปี ที่เคยทำงานในเมืองหลวง แล้วตัดสินใจเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงเพื่อแสวงหาโอกาสในการดำรงชีพแบบใหม่ๆ ในต่างจังหวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและทำความเข้าใจรูปแบบของการเคลื่อนย้ายเพื่อหาโอกาสและความเป็นไปได้ใหม่ๆ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ทักษะผู้ประกอบการของคนรุ่นใหม่มุ่งทำความเข้าใจความซับซ้อนในการเคลื่อนย้ายของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีวิถีชีวิตที่มีลักษณะข้ามถิ่นและเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจที่หลากหลายแห่งในเวลาเดียวกัน การศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาศึกษาการเคลื่อนย้าย ศึกษาและเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เยาวชนคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ที่มีประสบการณ์เคลื่อนย้ายออกจากเมืองหลวง

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการเคลื่อนย้ายของคนรุ่นใหม่ยึดโยงสัมพันธ์อยู่กับความเป็นเครือข่ายสังคมมากกว่าถิ่นที่หรือพื้นที่ และพบว่าชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับพื้นที่ที่หลากหลายมากกว่าหนึ่งแห่ง การทำความเข้าใจคนรุ่นใหม่ที่เคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงผ่านกรอบการศึกษาเคลื่อนย้าย ช่วยเปิดมุมมองว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนในปัจจุบันไม่ได้เป็นเส้นตรง จากการออกจากเมืองหลวงและเคลื่อนสู่การเป็นผู้ประกอบการหรืออาชีพอิสระในต่างจังหวัด และมีใช่เป็นผลจากความสามารถเฉพาะตนเพียงอย่างเดียว การประยุกต์ใช้ทักษะผู้ประกอบการของคนรุ่นใหม่ เป็นการตัดบรรจบกันของความตื่นตัวต่อโอกาสระดับปัจเจกบุคคลกับพลังต่างๆ ในสังคม และเกี่ยวข้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและการเชื่อมต่อกับเทคโนโลยีใหม่ๆ

คำสำคัญ: คนรุ่นใหม่ การเคลื่อนย้าย ผู้ประกอบการ

Abstract

This article studies a new generation of Thais aged from 20 to 35, who previously worked in Bangkok, but decided to move to the interior of Thailand to seek wage-earning opportunities. The aims included exploring and understanding the type of migration for finding better opportunities and possibilities, studying the application of entrepreneurial skills, and understanding the complexity of generational migration which is translocal and simultaneously connected to different economies. A mobility studies methodology was used. Data was gathered from interviews of samples, all Thai former residents of the Bangkok Metropolitan Area (BMA) aged from 20 to 35, who had the experience of moving from the capital

Results were that sample migration was more allied with social networking than with locations or spaces. In addition, economic and social lives were linked to different locations, rather than to a single place. Using mobility studies to understand samples who move from the BMA to become small entrepreneurs in the interior to open new horizons revealed that individual mobility was nonlinear and not solely dependent on capabilities. Formulation of new entrepreneurs and freelance workers create an intersection where individual societal opportunity awakens to new opportunities to enhance quality of life. These innovations are firmly associated with economic, political and technological structures.

Keywords: Mobility, New generation, Entrepreneurs.

บทนำ : ท่ามกลางการเคลื่อน

เราออกเดินทางสำรวจเมืองใหญ่ ๆ ทั้งภูเก็ต เชียงใหม่ ขอนแก่น เลือกขอนแก่นเพราะเหตุผลหลายอย่าง อย่างแรกคือพื้นเพเป็นคนอีสานโดยกำเนิด จึงมีความคุ้นเคยกับสังคมวัฒนธรรมเป็นทุนเดิม อย่างที่สองคือมีโอกาสได้ทำงานวิจัยและทำงานข่าวเกี่ยวกับผู้คนภาคอีสาน ยิ่งทำให้อยากทำความรู้จักภูมิภาคนี้มากขึ้น แต่การเลือกที่จะจัดวางชีวิตไว้ที่ใดสักแห่งเป็นเรื่องยากอยู่เสมอ วีรวรรณหนุ่มวัย 29 ชาวจังหวัดอุบลราชธานี เล่าถึงการตัดสินใจเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงให้ผู้เขียนฟังในคำวันหนึ่ง

กว่า 5 ปี หลังเรียนจบปริญญาตรีเขาทำงานอยู่กรุงเทพฯ พบว่าชีวิตเต็มไปด้วยความเหนื่อยล้าและถูกบั่นทอนจากการทำงาน เขาต้องการใช้ชีวิตอย่างช้า ๆ แบบไม่ต้องแย่งกันอยู่ แย่งกันกินและแข่งกับเวลา จึงตัดสินใจย้ายออกจากเมืองหลวงมุ่งหน้าสู่ขอนแก่นเพื่อสร้างอนาคตที่เพิ่งก่อตัวขึ้นในความคิดได้ไม่นาน เขารวมหุ้นกับเพื่อนหลายคนเพื่อประกอบธุรกิจร้านหนังสือ เป้าหมายคือสร้างวัฒนธรรมการอ่านในต่างจังหวัด ซึ่งใคร ๆ ก็มองว่าธุรกิจหนังสือกำลังจะอยู่ในช่วงขาลง ร้านหนังสือแม้จะไม่ขาดทุนแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้หลักและรายได้ทางเดียวของเขาและเพื่อน ขณะที่ปักหลักอยู่ขอนแก่นเขาและเพื่อนยังมีรายได้จากการรับจ้างอิสระ (freelance) ทำงานสร้างสรรค์ เช่น เขียนข่าว รับผิดชอบกิจกรรม ให้กับผู้ว่าจ้างที่อยู่เมืองหลวง

เรื่องราวข้างต้นสะท้อนการให้ความหมายเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายออกนอกกรุงเทพฯ เพื่อมองหาโอกาสใหม่ ๆ ในท้องถิ่น การเคลื่อนย้ายนี้ไม่ได้เป็นการย้ายกลับบ้านเกิดหรือเป็นการ “การย้ายถิ่นกลับ” (return migration) และไม่ได้เป็นการตัดขาดสังคมและเศรษฐกิจกับเมืองหลวงหรือพื้นที่เดิมออกมาอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกันของท้องถิ่นกับโลกกว้างในโลกยุคดิจิทัล ยิ่งทำให้หน้าคั่นคำว่าพื้นที่ (place) และการมีชีวิต (living) สัมพันธ์กับการดำรงชีพแบบใหม่ ๆ ของคนรุ่นใหม่อย่างไร

การศึกษานี้สนใจคนรุ่นใหม่อายุระหว่าง 20-35 ปี ที่เคยทำงานในเมืองหลวงแล้วตัดสินใจเป็นผู้ประกอบการหน้าใหม่ ๆ อยู่นอกกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อทำความเข้าใจลักษณะของความหวังและความเป็นไปได้ของชีวิตโยกกับโครงสร้างเศรษฐกิจและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ผู้เขียนเลือกกรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกัน คือ ผู้เคยทำงานเมืองหลวงแล้วตัดสินใจเคลื่อนย้ายไปต่างจังหวัด ผู้ที่เคยเคลื่อนย้ายออกจากเมืองหลวงและกลับมาสู่เมืองหลวงอีกครั้ง และผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่นอกเมืองหลวง รวมจำนวน 4 กรณีศึกษา โดยผู้เขียนใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ในการเก็บข้อมูลการเคลื่อนย้ายจากเมืองหลวงของเยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อสำรวจความเป็นไปของวิถีชีวิตและหาความเป็นไปได้อื่น ๆ กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ผู้เขียนศึกษาพวกเขาทำธุรกิจหลากหลายชนิดและมีระดับของความก้าวหน้าเชิงธุรกิจแตกต่างกัน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงที่สามารถตั้งต้นธุรกิจได้ระดับหนึ่งแล้ว และกำลังทดลองและพัฒนาความอยู่รอดของกิจการอยู่ พวกเขายังเปิดโอกาสและเดินทางหาความเป็นไปได้ใหม่ในการเดินทางเคลื่อนย้ายที่ยังไม่ได้สิ้นสุดลง

การเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงเพื่อแสวงหาโอกาสในการดำรงชีพแบบใหม่ ๆ ของคนรุ่นใหม่ อาจดูเหมือนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำเสมอมาของผู้คนในทุกยุคสมัย ไม่ได้เป็นเรื่องน่าประหลาดใจ เป็นการเคลื่อนย้ายเพื่อหาโอกาสที่ดีกว่า ไม่ต่างอะไรกับการเคลื่อนย้ายของอาชีพอื่น ๆ เช่น ข้าราชการ การค้าขาย การรับจ้างระยะสั้นด้วยความสามัญธรรมดาในเชิงนักภูมิศาสตร์มนุษย์อย่าง เบน โรกาลี (Ben Rogaly) เห็นว่าชีวิตที่วนเวียนอยู่กับการเคลื่อนย้ายถูกมองข้ามไป การศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นที่ผ่านมา (migration studies) มักสนใจการดำรงชีวิตและการเชื่อมต่อกันของผู้คนในการเคลื่อนย้ายระยะไกล (long-distance) ระหว่างประเทศ มากกว่าการเคลื่อนย้ายระยะสั้น (short-distance) ภายในประเทศ เขาเห็น

ว่าการเคลื่อนย้าย (mobility) กับการอยู่กับที่ (fixity) คือสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน และเป็นส่วนรวมที่อยู่ในหน่วยเดียวกัน (integral) และเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจเรื่องราวและประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตของผู้คน (Rogaly, 2015)

เควิน ฮันนัม และคณะ (อนุพงษ์ จันทะแจ่ม, 2563; Hannam, Sheller, Urry, 2006) อธิบายว่าการหันมาสนใจการเคลื่อนย้าย (mobility turn) สืบเนื่องจากแนวทางการศึกษาโลกาภิวัตน์ที่เติบโตมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 การศึกษาการเคลื่อนย้ายไม่ใช่เพียงแค่เป็นการกล่าวถึงประเด็นการศึกษาใหม่ๆ เท่านั้น แต่ยังพยายามไปให้ถึงขอบเขตหรือพรมแดนของระเบียบวิธีและเป็นมุมมองกระบวนทัศน์ใหม่ ที่ถือกำเนิดขึ้นในสังคมศาสตร์ที่เรียกว่ากระบวนทัศน์การเคลื่อนย้ายใหม่ งานศึกษาดังกล่าวได้กล่าวถึงวิธีที่หลากหลายในการศึกษาการเคลื่อนย้ายภายใต้การทำความเข้าใจปัจจุบัน และประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนย้าย มุ่งนำเสนอประเด็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ ทางสังคมศาสตร์ที่กำลังถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อขยายออกไปอธิบาย “ความซับซ้อน” ทั้งหลายในประเด็นการเคลื่อนย้ายในปัจจุบัน

การเคลื่อนย้ายทบทวีความซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากสังคมที่มีพลวัตและแปรเปลี่ยนไปจากเดิม ความซับซ้อนที่ว่านี้คือแบบแผนการปฏิสัมพันธ์ข้ามโลกที่หลากหลายนมากขึ้น เช่น นักท่องเที่ยว แรงงาน การก่ออาชญากรรม นักศึกษา ผู้อพยพ ทหารและอื่นๆ เป็นต้น ผู้คนและสถานะที่แตกต่างกันนี้ล้วนมีความหลากหลายของการเคลื่อนย้าย การศึกษาการเคลื่อนย้ายจึงท้าทายนักสังคมศาสตร์ว่าจะนิยามการเคลื่อนย้าย สามารถจัดหมวดหมู่ สร้างคำนิยามให้กับกลุ่มคนที่แตกต่างเหล่านี้ได้อย่างไร ภายใต้อะไร การจัดหมวดหมู่ที่แน่นอนตายตัวของ “การย้ายถิ่นกลับ” (return migration) จึงเป็นแนวทางที่ควรถูกท้าทายและตั้งคำถามมุมมองแบบ “การเคลื่อนย้ายกลับ” (return mobility) (ประเสริฐ แรงค์กล้า, 2562)

แนวคิดเรื่องการศึกษากการเคลื่อนย้าย ซึ่งให้เราพิจารณาว่าท่ามกลางการเคลื่อนย้ายของสรรพสิ่ง นั้นมีการไม่สามารถเคลื่อนย้าย (immobility) และการหยุดจอดหรือหยุดพักชั่วคราว (mooring) รวมอยู่ด้วยกัน กล่าวคือในขณะที่ใครบางคนเคลื่อนย้ายไปมาอยู่นั้น ก็มีใครบางคนหรือบางสิ่งท่าหยุดนิ่ง ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ การเคลื่อนย้ายของใครบางคนมีผลโดยตรงต่ออำนาจและความสามารถในการเคลื่อนย้ายของคนอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็พร้อมการพักหยุดชั่วคราวในระหว่างทางโดยยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางที่แน่นอน

คนรุ่นใหม่ที่เคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวง ทำทหายความเข้าใจในหลายประเด็น ทั้งเปลี่ยนจากการมองว่าการปรับตัวทางเศรษฐกิจของผู้คนอยู่บนฐานของการติดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ดังที่นักภูมิศาสตร์มนุษย์อย่าง ทิม เครสเวลล์ (Cresswell, 2006) เรียกว่า “แนวความคิดที่ติดอยู่กับที่” (sedentarism) ซึ่งเป็นการมองเห็นทิศทางว่าหากไม่ทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมหรือเมืองหลวงต่อไป ก็ต้องอพยพย้ายถิ่นไปทำงานอื่น ๆ เช่น งานภาคเกษตรกรรม งานธุรกิจส่วนตัวแบบระยะยาว จำเป็นต้องตัดขาดจากชีวิตทางเศรษฐกิจแบบเดิม แต่ชีวิตของคนหนุ่มสาวกลุ่มหนึ่งในกรณีศึกษานี้กลับไม่ต้องการต้องเลือกอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และฝังรากลึกอยู่กับอาชีพได้อาชีพหนึ่งที่จำเพาะเจาะจง

การทำความเข้าใจคนรุ่นใหม่ที่เคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงผ่านกรอบการศึกษาเคลื่อนย้ายช่วยเปิดมุมมองว่า การเคลื่อนย้ายของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันไม่ได้เป็นเส้นตรงจากระบบการการออกจากการเป็นพนักงานประจำในเมืองสู่การประกอบอาชีพอิสระนอกเมืองหลวง ราวกับว่าเมื่อผู้คนสามารถพ้นจากการจ้างงานและเศรษฐกิจสังคมเมืองหลวงแล้วพวกเขาจะไม่หวนกลับคืนสู่ระบบการจ้างงานอีก การไม่เห็นลักษณะกลับไปกลับมาในชีวิตของผู้คน จะทำให้มองไม่เห็นว่าคุณคนมีทางเลือกและความเป็น

ไปได้ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหลากหลาย แนวคิดการเคลื่อนย้ายช่วยให้เห็นการมีวิถีการดำรงชีพแบบไม่ติดอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง และชีวิตในระหว่างการเคลื่อนย้ายเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่หลายแห่งในห้วงเวลาเดียวกัน

ศักยภาพ เทคโนโลยีและโอกาสทางเศรษฐกิจ

ความคาดหวังให้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่กลับบ้านไปเป็นเกษตรกรหรือหันหน้าออกสู่ต่างจังหวัดเพื่อเป็นผู้ประกอบการหน้าใหม่ กลายเป็นกระแสสังคมที่มีให้เห็นผ่านตาอยู่เรื่อย ๆ เช่น ในโฆษณาประกันชีวิตในอดีตความไม่มีอะไรสักอย่างผลักคนต่างจังหวัดต้องออกไปแสวงหาโอกาสนอกบ้าน สู่อุตสาหกรรมหลากหลายวงการ มองไปในต่างจังหวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับหมู่บ้าน ยิ่งมองไม่เห็นคนหนุ่มสาวและวิถีชีวิตสมัยใหม่ ธุรกิจขนาดย่อย ร้านค้า การเกษตร ชาดคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่สืบทอด ซึ่งอาจจะนำมาสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจในอนาคต บทความนี้ผู้เขียนไม่ได้เรียกร้องต้องการให้คนหนุ่มสาวกลับคืนถิ่น และไม่ได้คิดว่าการเคลื่อนย้ายออกนอกพื้นที่ของผู้คนเป็นปัญหา เพียงแต่เป็นการสำรวจความเป็นไปของวิถีชีวิตและหาความเป็นไปได้อื่น ๆ ในการทำความเข้าใจคนรุ่นใหม่กับอนาคตของพวกเขาที่อยู่นอกเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ

World Economic Forum (2019) สำรวจเยาวชนอายุต่ำกว่า 36 ปี พบว่าคนรุ่นใหม่มีความกระตือรือร้นอยากจะเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneur) มากขึ้น แทนที่จะใฝ่ฝันอยากจะเป็นข้าราชการและพนักงานบริษัท สำหรับประเทศไทยมีสัดส่วนคนรุ่นใหม่ใฝ่ฝันอยากเป็นผู้ประกอบการสูงมากเมื่อเทียบกับประเทศในอาเซียน ในทศวรรษที่ผ่านมาคนรุ่นใหม่เริ่มกลับต่างจังหวัด มีการทำธุรกิจส่วนตัวขนาดเล็กเพิ่มขึ้นพวกเขากลับท้องถิ่นด้วยทักษะประกอบการบางอย่าง สร้างทางเลือกหนึ่งให้กับชีวิต ขณะที่

หลายคนกลับไปทดลองตั้งหลักที่ต่างจังหวัด แต่ต้องหวนกลับมาทำงานในเมืองหลวงเพื่อหาโอกาสใหม่อีกครั้ง คำถามคือหนุ่มสาวรุ่นใหม่มีการประยุกต์ใช้ทักษะผู้ประกอบการในชีวิตของพวกเขาอย่างไร และที่มีวิถีชีวิตที่มีลักษณะข้ามถิ่นและเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและสังคมในและนอกท้องถิ่นอย่างไร โดยที่คำว่า “ทักษะผู้ประกอบการ” (entrepreneurial skills) มีคุณลักษณะตามที่อิสราเอล เคิร์ซเนอร์ (Israel Kirzner) เรียกว่า “ความเป็นผู้ประกอบการ” ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญคือมี “ความตื่นตัว” ในฐานะของความสามารถในการค้นพบโอกาสทำกำไรที่คนอื่นมองไม่เห็น ใช้ทักษะนี้ในการคาดเดาความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ (ประเสริฐ แรงค์ล้ำ, 2558; Kirzner, 1997)

ผู้เขียนได้สนทนากับวิรวรรณ์ อายุ 29 ปี หนุ่มนักข่าวอิสระในอีสาน ผู้เดินทางผัดตงงานเขียนบนเว็บไซต์สำนักข่าวอีสาน และเป็นผู้ประกอบการร้านหนังสือทางเลือกแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น วิรวรรณ์เล่าถึงชีวิตนอกเมืองหลวงว่า ชีวิตในต่างจังหวัดไม่ได้ง่ายสำหรับคนที่ไม่มีต้นทุน ไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย เงินลงทุนและเครือข่ายในการทำงาน และต้องไม่มองเห็นว่าต่างจังหวัดน่าอยู่และงดงาม ใคร ๆ ก็กลับไปเริ่มต้นที่ต่างจังหวัดได้อย่างเรียบง่ายได้ ต่างจังหวัดในแต่ละจังหวัดก็มีความแตกต่างกันในทางเศรษฐกิจและสังคม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู มีเศรษฐกิจและสังคมต่างกับอำเภอเมืองขอนแก่นอย่างแน่นอน ปัจจัยที่วิรวรรณ์มองว่าสำคัญกับการเป็นผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในประเภทของงานสร้างสรรค์ คือการสร้างเครือข่ายหรือชุมชนของคนหนุ่มสาวผู้อยากจะทำอะไรใหม่ ๆ กับพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่นพื้นที่ที่เขาทำงานสร้างสรรค์คืออยู่ปัจจุบันมีกลุ่มร้านหนังสือ มีเครือข่ายคนฉายหนัง มีพื้นที่แสดงงานศิลปะ (Art space) ซึ่งเป็นฐานที่มั่นทางความคิดและความสร้างสรรค์ของผู้คน คนรุ่นใหม่ทีกลับมาเป็นผู้ประกอบการในท้องถิ่นต้องการเพื่อนหรือเครือข่ายในการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างยิ่ง ต้องการคนทำงานสร้างสรรค์ในลักษณะเดียวกันที่อยู่ละแวกใกล้ ๆ กัน เพื่อเป็น

เครือข่ายในการทำงานร่วมกันในบางครั้ง ยกตัวอย่างธุรกิจร้านหนังสือขนาดเล็กของเขาและเพื่อน ที่ได้ร่วมมือกับคนรุ่นใหม่ที่มีทักษะในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เข้าจัดกิจกรรมหรือทำงานร่วมกัน (collaboration) ทำให้ร้านหนังสือทางเลือกมีกิจกรรมหมุนเวียนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้วิวรรธรณ์ยังมองว่าการเป็นผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในท้องถิ่นจะต้องผนวกเอา “ความเป็นท้องถิ่น” มาอยู่ในงานของตนเองหรือกลุ่มตนเองเพื่อตอบเจตย์หรือตอบสนองผู้คนที่ท้องถิ่นให้ได้ เพราะตลาดหลักหรือลูกค้าหลักคือคนในท้องถิ่น เช่น การประกอบธุรกิจร้านหนังสือของเขากับเพื่อนตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนและมหาวิทยาลัย จะต้องมีหนังสือที่เหมาะสมกับช่วงวัยต่างๆ และมีกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อีกตัวอย่างคือ เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกับเขาได้ทดลองมาเปิดร้านไอศกรีมโฮมเมดที่ขอนแก่น นำเอาสินค้าเกษตร เช่น ข้าวและอาหารท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุดิบในการทำไอศกรีม เป็นต้น วิวรรธรณ์เสนอว่าไม่ควรมองว่าต่างจังหวัดจะดิ่งงามหรือบ้านนอกอย่างตายตัว ท้องถิ่นหรือต่างจังหวัดที่เขาปักหลักอยู่มีการเคลื่อนย้ายของคน วัตถุดิบของ เงินทุนและข้อมูลข่าวสารไหลข้ามไปมาตลอดเวลา กระบวนการเคลื่อนย้ายในระดับท้องถิ่นขนาดเล็กจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งสะดวกมากขึ้น เทคโนโลยีการสื่อสารที่ว่องไวที่กำลังจะเชื่อมโลกไว้ด้วยกัน ทำให้ผู้คนมีอิสระและทำงานหารายได้หลากหลายมากขึ้น

อย่างไรก็ตามความสามารถในการเริ่มทำธุรกิจขนาดเล็กในต่างจังหวัดของคนรุ่นใหม่ เป็นโอกาสที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนอย่างเท่าเทียม การเริ่มทำธุรกิจขนาดเล็กในต่างจังหวัดสำหรับบางกลุ่มกลับพบเงื่อนไขและข้อจำกัด ไม่ใช่ทุกคนที่หันหลังให้เมืองหลวงเดินทางกลับบ้านทุกคนจะทำได้ การริเริ่มทำแต่ละอาชีพนั้นมีที่มาที่ไปและเงื่อนไขเฉพาะตัว ไม่สามารถลอกเลียนกันหรือทำตามกันได้ ผู้วิจัยขอยกกรณีศึกษาที่น่าสนใจสั้น ๆ มาประกอบอีก 2 กรณี คือเรื่องราวของแวน และนัดเพื่อนของแวน

แวน หนุ่มช่างภาพอิสระ อยู่ในครอบครัวของชาวอำเภอเลิงนททาจังหวัดยโสธร พ่อกับแม่ของแวนย้ายมาทำงานในกรุงเทพฯ ตั้งแต่แวนยังเล็ก แวนเรียนหนังสือและทำงานในกรุงเทพฯ มาตลอด กลับบ้านที่ยโสธรเพียงบางครั้ง หลังเรียนจบเขาเข้าทำงานในองค์กรภาคประชาสังคมแห่งหนึ่ง หลังจากทำงานได้ประมาณ 3 ปี เขาและครอบครัวตัดสินใจเดินทางกลับบ้านที่ยโสธรเพื่อมองหาโอกาสใหม่ๆ ในการทำงานนอกเมืองหลวง ขณะที่แวนใช้ชีวิตอยู่ที่ยโสธรก็พบว่างานที่อยู่ใกล้บ้านส่วนใหญ่เป็นงานที่ไม่เหมาะกับทักษะของตนเอง ไม่ตรงกับความสามารถและความต้องการของเขา เช่น งานพนักงานขาย งานรับส่งสินค้า เป็นต้น แม้ว่าจะมีงานที่เหมาะสมกว่าและค่าตอบแทนดีกว่างานข้างต้น เช่น ฝ่ายบุคคลของบริษัท ก็จะต้องเดินทางกว่า 70 กิโลเมตรเพื่อเข้าไปทำงานในตัวจังหวัดยโสธรหรืออุบลราชธานี และถ้าหากทำงานก็ต้องมีค่าใช้จ่ายอย่างค่าที่พักและค่าอาหารเพิ่มขึ้นมา ขณะเดียวกันเมื่อลองคิดถึงการเป็นผู้ประกอบการในพื้นที่ ก็พบว่าตนเองยังไม่มีความรู้ทักษะในการทำธุรกิจได้ รวมทั้งไม่มีเงินก้อนใหญ่ในการลงทุนทำอะไรบางอย่าง การกลับบ้านครั้งนี้ของแวนจึงเป็นการหยุดพักชั่วคราว เพื่อทดลองใช้ชีวิตนอกกรุงเทพฯ ระยะเวลาสั้นๆ

แวนหอบความหวังกลับมาเมืองหลวงอีกครั้งเพียงลำพัง เป็นหนุ่มออฟฟิศในองค์กรพัฒนาเอกชน ระหว่างทำงานแวนเรียนรู้และฝึกทักษะการถ่ายภาพนิ่ง หลังหมดสัญญาที่ทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน เขาผันตัวมาเป็นช่างภาพอิสระ ปัจจุบันแวนอาศัยอยู่กรุงเทพฯ มีอาชีพเป็นช่างภาพอิสระมาประมาณ 2 ปี

แวนเดินทางถ่ายภาพทุกภาคในประเทศและประเทศเพื่อนบ้านเป็นบางครั้ง การเดินทางไปถ่ายงานของแวนในที่ต่างๆ ทำให้แวนเห็นความสัมพันธ์ทางธุรกิจแบบใหม่ และมองเห็นโอกาสการทำธุรกิจแบบใหม่ๆ เมื่อถามถึงการวางแผนอนาคตที่จะประกอบธุรกิจที่ต่างจังหวัด แวนมองว่า

อนาคตเป็นสิ่งไม่แน่นอนอะไรก็เปลี่ยนแปลงได้ ปัจจุบันแวนยังคงปักหลักอยู่กรุงเทพฯ เพื่อหารายได้ ขณะเดียวกันเขาก็ได้เริ่มขยายงานถ่ายภาพไปที่สังคมบ้านเกิด โดยการประกาศรับงานถ่ายภาพงานต่าง ๆ ละครเวทีในราคาที่แพง เพราะถือว่าเป็นการเปิดตลาดใหม่และถือว่าได้กลับมาเยี่ยมครอบครัวที่บ้านด้วย ข้อดีของการเป็นช่างภาพคือไม่ต้องมีหน้าร้านในเชิงพื้นที่ มีเพียงร้านในโลกออนไลน์ แวนมีโอกาสได้กลับไปรับงานถ่ายภาพที่โยธธรรออยู่บ่อยครั้ง

แวนเห็นว่าโลกออนไลน์นอกจากจะช่วยทำให้แวนพบกับลูกค้าที่มากมายแล้ว ยังทำให้ผู้ประกอบการด้วยกันได้พบกันเองอีกด้วย นอกจากนี้จะรับถ่ายภาพแล้วแวนยังมีความสามารถหาเครือข่าย เช่น งานวิดีโอ ช่างแต่งหน้าทำผม ผู้รับออกแบบงาน ร้านเช่าชุดในพื้นที่ที่อยู่ในละแวกโยธธรรเมื่อลูกค้าต้องการเขาก็พร้อมจัดหาให้ ทุกครั้งที่เดินทางไปถ่ายงานที่จังหวัดโยธธรรบ้านเกิด แวนมักจะแวะกลับไปพักที่บ้านก่อน แล้วจึงขับรถยนต์จากบ้านไปถ่ายงานให้ลูกค้า ลูกค้าบางคนติดต่อจ้างงานผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ทราบว่แวนอยู่ที่กรุงเทพฯ เข้าใจผิดว่เขามีหน้าร้านปักหลักอยู่ละแวกนั้นเป็นประจำตลอด แวนเห็นว่าลักษณะการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กของแวนไม่จำเป็นต้องปักหลักในท้องถิ่น การปักหลักในท้องถิ่นอาจกลายเป็นจุดอ่อนของการเป็นผู้ประกอบการอย่างเขา สำหรับแวนสังคมนอกกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอำเภอเล็ก ๆ อย่างเลิงนกทา นอกจากจะไม่มีงานที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่แล้ว ยังทำให้เขามีโอกาสได้พบผู้คนใหม่ ๆ และพบความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตน้อย ต่างจากเมืองหลวงที่เขาพบเจอผู้คนเพื่อนฝูงและมีโอกาสใหม่ ๆ เข้ามาเสมอ

การสร้างธุรกิจขนาดเล็กบนการเคลื่อนที่ไปมายังพื้นที่ต่าง ๆ ของแวน สร้างรายได้หล่อเลี้ยงตัวเองได้ การกลับไปเป็นผู้ประกอบการถ่ายรูปครอบครัวที่บ้านจึงเป็นสิ่งที่ยังไม่อาจเกิดขึ้นในเร็ววันนี้ “การกลับบ้าน” ของ

แวนจึงเป็นการกลับบ้านในหลายลักษณะในคราวเดียวกัน ทั้งการกลับมาเยี่ยมบ้านเพื่อจัดการความสัมพันธ์ในครอบครัว การเดินทางไปทำงานเพื่อหารายได้ การสร้างธุรกิจขนาดเล็กในท้องถิ่นโดยที่ไม่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นประจำ เรื่องราวของแวนสะท้อนว่าเราไม่ควรมองเห็นว่าสังคมต้นทางและสังคมปลายทางที่แยกจากกันเท่านั้น แต่ยังเป็น การเกี่ยวพันและสัมพันธ์กันในการทำธุรกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในระยะที่ผ่านมาทำให้การประกอบธุรกิจขนาดเล็กเป็นไปได้ง่ายขึ้น ทุกคนสามารถริเริ่มเป็นผู้ประกอบการได้ แวนยกตัวอย่างการริเริ่มเป็นผู้ประกอบการของนัด เพื่อนของเธอคนหนึ่งที่เพื่อนคนนี้เป็นญาติห่าง ๆ เมื่อครั้งที่แวนกลับไปอยู่บ้าน นัดก็อยู่บ้านทำงานเกษตรและรับจ้างทั่วไป เมื่อสองปีมานี้เธอได้ผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการขายของออนไลน์ โดยหาและสั่งซื้อสินค้าผ่านเว็บไซต์ช้อปปิ้งออนไลน์ ชื่อ “เทาเป่า” (Taobao) เป็นสินค้าจากประเทศจีน สินค้าจากจีนเหล่านี้ขนส่งผ่านมาทาง สปป.ลาว ข้ามผ่านน้ำโขงมาทางจังหวัดมุกดาหาร เดินทางต่อมายังจุดกระจายสินค้าในอำเภอเมืองยโสธร แล้วผู้ค้ารายย่อยก็เดินทางไปรับสินค้าที่จุดกระจายสินค้า นอกจากนี้จะขายออนไลน์แล้ว นัดยังนำสินค้าประเภทเดียวกันนี้ไปเปิดร้านขายทั่วไปตามตลาดนัดและเวทีใกล้บ้านด้วย ทำให้มีลูกค้าสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือลูกค้าคนทั่วไปในโลกออนไลน์ที่ไม่ถูกจำกัดว่าอยู่ที่ใด กลุ่มที่สองคือลูกค้าที่อยู่ละแวกบ้าน การขายของสองปีที่ผ่านมาทำให้นัดมีรายได้เงินใคร ๆ เรียกว่าเอ้าแก่

การกลายเป็นผู้ประกอบการในต่างจังหวัด หรือ “เอ้าแก่” เช่นในกรณีศึกษานี้ เกิดขึ้นและขยายตัวท่ามกลางระบบที่เอื้อต่อการเป็นผู้ประกอบการ ที่ดำรงอยู่ในและนอกพื้นที่หลายประการทั้งการมีแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ในราคาที่ไม่แพง การเชื่อมโยงกับลูกค้าผ่านระบบออนไลน์ การเชื่อมโยงกับพ่อค้าคนกลางที่กระจายสินค้า การเกิดขึ้นของ

จุดกระจายสินค้า การเกิดระบบขนส่งสินค้า เช่น เคอรี่เอ็กซ์เพรส (Kerry Express) เป็นต้น ประกอบกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ที่เชื่อมต่อการเป็นผู้ประกอบการและหารายได้หลายทางมากขึ้น กลุ่มคนที่มีความทักษะประกอบการนี้จึงกลายเป็นเจ้าถิ่นต่างจังหวัดที่กำลังสะสมความมั่งคั่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าทักษะประกอบการของคนรุ่นใหม่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ไม่ใช่ทักษะความสามารถแบบเดิม ไม่ใช่การสานตะกร้า การเลี้ยงเป็ดไก่หรือการทำเกษตรกรรม แต่คือทักษะความสามารถในการจัดการเงิน การสร้างแบรนด์ตัวเอง การตลาด การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร เป็นต้น

จากกรณีศึกษาของวีรวรรณ แว่น และนัดเพื่อนของแว่น ฉายภาพให้เห็นว่าภายใต้การแสวงหาโอกาสในการดำรงชีพแบบใหม่ ๆ พวกเขา มีความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งกับสังคมที่เลือกปักหลักและสังคมอื่นนอกพื้นที่ เช่น วีรวรรณ ที่สัมพันธ์กับการรับงานอิสระกับนายจ้างที่กรุงเทพฯ แว่น กับการเดินทางไปมาระหว่างยโสธรและกรุงเทพฯ นัดสัมพันธ์อยู่กับการผลิตสินค้าและกระจายสินค้าของจีน

กล่าวได้ว่าพวกเขาสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่หลากหลายในห้วงเวลา การเคลื่อนย้ายทั้งหลายไม่สามารถที่จะอธิบายได้โดยปราศจากการคำนึงถึงพื้นที่ทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructural) เป็นสิ่งที่ทำให้หรือเอื้อให้การเคลื่อนย้ายเป็นไปได้ ทำให้เกิดการคล่องตัวในสังคมสมัยใหม่เป็นระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งที่รูปแบบของโครงสร้างพื้นฐานที่ทำให้ผู้คนเชื่อมต่อกันและเคลื่อนย้ายได้ เช่น การเดินทาง แพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นต้น และในรูปของเครือข่ายผู้คน เช่น คนทำงานสร้างสรรค์ในลักษณะเดียวกันที่อยู่ละแวกใกล้ ๆ กัน เครือข่ายช่างภาพและเครือข่ายผู้ประกอบการขนาดเล็ก ทีมวิดีโอ ช่างแต่งหน้าทำผม ผู้รับออกแบบงาน ร้านเช่าชุด ซึ่งเป็นเครือข่ายออนไลน์และเครือข่ายในพื้นที่ กล่าวได้ว่าระบบต่างๆ เหล่านี้

ทำให้การไหลของการเคลื่อนย้ายมีความคล่องตัว แม้ว่าองค์ประกอบที่ผู้คนไม่ได้คำนึงถึงแต่เป็นสิ่งสำคัญที่เข้ามาช่วยในการตัดสินใจและวางแผนอนาคต

การเริ่มทำธุรกิจขนาดเล็กในต่างจังหวัดสำหรับบางกลุ่มกลับพบเงื่อนไขและข้อจำกัด ไม่ใช่ว่าทุกคนที่หันหลังให้เมืองหลวงเดินทางกลับบ้านทุกคนจะทำได้ การริเริ่มทำแต่ละอาชีพนั้นๆ มีที่มาที่ไปและเงื่อนไขเฉพาะตัว ไม่สามารถลอกเลียนแบบกันหรือทำตามกันได้ ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อใช้แนวคิดการเคลื่อนย้ายมาศึกษาการเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงเพื่อเป็นผู้ประกอบการหน้าใหม่ในต่างจังหวัด ทำให้เห็นการก่อรูปขึ้นของการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กในท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงผลักและแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจทำให้ผู้คนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ปัญหาของการศึกษาแรงผลักและแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจ มีพื้นที่ว่างเปล่าที่ถูกปล่อยหรือจำกัดเอาไว้ บ่อยครั้งการศึกษาการเคลื่อนย้ายมองเวลาในขณะการเคลื่อนย้ายที่เป็นลักษณะ “เวลาที่ว่างเว้น” (dead time) ในระหว่างการเคลื่อนย้าย เป็นพื้นที่ที่ไม่มีอะไรเกิดขึ้น (nothing happen) (Cresswell, 2010)

เพื่อแสวงหาโอกาสในการดำรงชีพแบบใหม่ๆ ในท้องถิ่น เกิดขึ้นท่ามกลางการตัดบรจบกันของความตื่นตัวต่อโอกาสระดับบุคคลกับความสัมพันธ์ของ “ตัวกระทำ” (actant) ต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและเป็นวัตถุสิ่งของ (material) ที่เกิดการไหลเวียนของสิ่งต่างเชื่อมโยงพื้นที่ รวมทั้งประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและเกิดขึ้นในเชิงจินตนาการเข้าด้วยกัน เป็นชีวิตทางสังคมที่ร้อยถอนพื้นที่เขตแดนต่างๆ และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไป

การเป็นผู้ประกอบการของวิวรรธน์สัมพันธ์กับการรับจ้างอิสระ (freelance) ทำงานสร้างสรรค์ เช่น เขียนข่าว รับผิดชอบกิจกรรมให้กับผู้จ้างงานที่อยู่เมืองหลวง สัมพันธ์กับ “เครือข่าย” หรือชุมชนของคนหนุ่ม

สาวผู้ทำงานสร้างสรรค์ เครือข่ายคนฉายหนัง เครือข่ายร้านหนังสือ เป็นต้น ในขณะที่การเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กของแวนและนัดเป็นการตัดบรจบกั้นของการเติบโตขึ้นของเทคโนโลยีดิจิทัล ที่ผู้ประกอบการขนาดเล็กส่วนหนึ่งย้ายหน้าร้านจากพื้นที่ทางกายภาพอพยพสู่โลกออนไลน์ เช่น เครือข่ายช่างภาพ ที่มิวดีโอ ช่างแต่งหน้าทำผม ผู้รับออกแบบงาน ร้านเช่าชุด กับพลังของความตื่นตัวต่อโอกาสระดับบุคคลในการสร้างธุรกิจแบบใหม่ ความต้องการของลูกค้าในต่างจังหวัด ความต้องการเดินทางกลับบ้านเพียงชั่วครู่ชั่วยามของตนเอง สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน (relationality) ผ่านห่วงเหตุการณ์ (events) และเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมต่อไปในเวลาหนึ่งและทำงานร่วมกัน

สรุป: ความเป็นไปได้ใหม่ๆ

งานศึกษาการเคลื่อนย้ายออกจากเมืองหลวงเพื่อใช้ชีวิตในต่างจังหวัด เพื่อสำรวจและทำความเข้าใจรูปแบบของการเคลื่อนย้ายเพื่อหาโอกาสและความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการดำรงชีพแบบนอกเมืองหลวง และทำความเข้าใจความซับซ้อนในการเคลื่อนย้ายของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ จากการสำรวจพบว่าการดำรงอยู่ของผู้คนสมัยใหม่ไม่ได้แยกขาดจากการเคลื่อนย้ายข้ามพื้นที่ การปรับตัวทางเศรษฐกิจของผู้คนไม่ได้อยู่บนฐานของการติดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และไม่ควรมองว่าการเคลื่อนย้ายเป็นกระบวนการที่มีต้นทางและปลายทางตายตัว เช่น การมองว่าหากไม่อยู่ที่ต่างจังหวัดก็ต้องย้ายถิ่นไปนอกพื้นที่และต้องตัดขาดจากชีวิตทางเศรษฐกิจเดิม อันเป็นที่มาของผลกระทบด้านลบต่อสังคม ความห่างไกลเชิงภูมิศาสตร์ทำให้ชีวิตพวกเขาคนตัดขาดจากชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมอีกแห่ง

จากงานศึกษานี้พบว่าชีวิตของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่กลับไม่ใช่ว่าต้องเลือกอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง การเคลื่อนย้ายได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับพวกเขา และการเคลื่อนย้าย

ยังหมายถึงโอกาสและความเป็นไปได้ใหม่ๆ ชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าจะนิยามว่าพวกเขาฝากอนาคตไว้ที่ที่นั่น แต่เป็นการสร้างความหลากหลายของการดำรงชีพ (livelihood diversification) โดยการไม่พึ่งพารายได้จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งหรือมีรายได้ยึดโยงอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเพียงแหล่งเดียว

ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อใช้แนวคิดการเคลื่อนย้ายมาศึกษาการเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงเพื่อเป็นผู้ประกอบการหน้าใหม่ในต่างจังหวัด ทำให้เห็นการก่อรูปขึ้นของการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กในท้องถิ่นในมิติที่กว้างมากขึ้น การเริ่มทำธุรกิจขนาดเล็กในต่างจังหวัดสำหรับบางกลุ่มกลับพบเงื่อนไขและข้อจำกัดอยู่ไม่น้อย ไม่ใช่ว่าทุกคนที่หันหลังให้เมืองหลวงเดินทางกลับบ้านทุกคนจะริเริ่มเป็นผู้ประกอบการได้อย่างทันที แต่ละอาชีพล้วนมีที่ไปที่ไปและเงื่อนไขเฉพาะตัว ไม่สามารถลอกเลียนแบบกันหรือทำตามกันได้

กล่าวได้ว่าการเคลื่อนย้ายมาศึกษาการเคลื่อนย้ายออกนอกเมืองหลวงมีความสัมพันธ์กับพื้นที่มากกว่าสองแห่งในเวลาเดียวกัน ดังนั้นการก่อรูปขึ้นของชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจของคนรุ่นใหม่ต่างจังหวัดจึงไม่ได้จำกัดอยู่ใน “ถิ่นที่” เฉพาะแห่งหนึ่งเท่านั้น ดังที่ อคิน คูปตา และเฟอร์กูสัน (Gupta & Ferguson, 1992) วิพากษ์แนวคิดความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามกัน ระหว่างสังคมที่แตกต่างกันเชิงภูมิศาสตร์ตั้งอยู่บนฐานคิดการแบ่งแยกพื้นที่ออกจากกัน ราวกับแต่ละแห่งไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเลย คูปตา และเฟอร์กูสัน เสนอให้คิดถึงพื้นที่แบบใหม่ๆ เป็นพื้นที่ของการพึ่งพาอาศัยกันและกันและเชื่อมโยงถึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีศึกษาที่ผู้เขียนได้สนทนาดำเนินชีวิตที่เคลื่อนย้ายไปมาและความสัมพันธ์และเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจกับหลายพื้นที่ ทำให้มองเห็นว่าท้องถิ่นคือพื้นที่ไม่มีขอบเขตจำกัด มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในหลายระนาบ สิ่งต่างๆ เกิดการไหลเวียน

ข้ามถิ่นซึ่งเป็นกระบวนการที่วัตถุประสงค์ของ ความหมาย ทรัพยากร เครือข่าย
ผนวกรวมทั้งประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและเกิดขึ้นในเชิงจินตนาการเข้า
ด้วยกัน เป็นชีวิตทางสังคมหรือถอนพื้นที่เขตแดนต่างๆ (Tim, Oakes and
Schein, 2006)

อย่างไรก็ตาม การสร้างความหลากหลายของการดำรงชีพของ
คนรุ่นใหม่ในต่างจังหวัด ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งกับ
สังคมบ้านเกิดและสังคมอื่นนอกพื้นที่ ไม่ได้มีรูปแบบตายตัวมีความแตกต่าง
กันในหลายระดับและมีความสลับซับซ้อนเกินกว่าจะสรุปได้ว่า การก่อรูปขึ้น
ของการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กในท้องถิ่นมีรูปแบบเป็นอย่างไร แต่พอ
จะอธิบายได้ว่าพวกเขามีความตื่นตัวในฐานะของความสามารถในการค้นพบ
โอกาสทำกำไรที่คนอื่นมองไม่เห็น และใช้ทักษะนี้ในการคาดเดาความเป็นไป
ได้ทางเศรษฐกิจ วางแผนในการดำรงชีพ แสวงหาความเป็นไปได้ใหม่ในการ
เดินทางเคลื่อนย้ายที่ยังไม่ได้สิ้นสุดลง

จากกรณีศึกษาในบทความนี้พวกเขาทำธุรกิจหลากหลายชนิดและ
มีระดับของความก้าวหน้าเชิงธุรกิจแตกต่างกัน มีการสร้างเครือข่ายสังคม
และสัมพันธ์กับพื้นที่แตกต่างกัน การเป็นผู้ประกอบการหรืออาชีพอิสระใน
ต่างจังหวัดมิใช่เป็นผลจากความสามารถเฉพาะตนเพียงอย่างเดียว ทว่าเกิดขึ้น
ท่ามกลางการตัดบรจบกั้นของความตื่นตัวต่อโอกาสระดับบุคคลกับความ
สัมพันธ์ของ “ตัวกระทำ” ต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและเป็นวัตถุประสงค์ของที่เกิดการ
ไหลเวียนของสิ่งต่างเชื่อมโยงพื้นที่

นอกจากนี้การเลือกดำรงชีพที่หลากหลายนี้ไม่ได้มีสาเหตุเนื่องมา
มาจาก “ความจำเป็น” (distress) หรือเป็นทางเลือกเพื่อมองหา “ความ
ก้าวหน้า” (progress) ที่เกิดจากปัจจัยหนึ่งใดที่แยกขาดจากกันเท่านั้น สำหรับ
คนรุ่นใหม่เหล่านี้ พวกเขาสร้างความหลากหลายของการดำรงชีพแบบเลือก
เฟ้น (selective diversification of livelihood) (Sarah, 2007) กล่าวคือ พวกเขา

ไม่ได้เป็นผู้ไว้ทางเลือกจึงต้องกลับต่างจังหวัดเพื่อลงทุนเป็นผู้ประกอบการ หรือความต้องการก้าวหน้าเป็นแรงผลักดันให้ลงมือทำ การดำรงชีพที่หลากหลายของคนรุ่นใหม่ ผสมผสานและข้ามไปมาระหว่างที่มาจากสังคมและเศรษฐกิจที่ประกอบกันขึ้น

ไม่ว่าชีวิตของคนรุ่นใหม่นอกกรุงเทพฯ จะเป็นอย่างไร สิ่งที่สำคัญคือหน่วยงานรัฐได้เห็นถึงความสำคัญกับเรื่องนี้และสนใจจะแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างหรือไม่ บทเรียนจากญี่ปุ่นมีให้เห็น ปัจจุบันโตเกียวประสบปัญหาความหนาแน่นของประชากร ขณะที่หลายเมืองในชนบทญี่ปุ่นต้องรกร้างโรงเรียนกว่า 7,000 แห่งต้องปิดตัวลง นำไปสู่การขาดแคลนแรงงานในชนบทเมื่อชนบทไม่มีคนหนุ่มสาวอาศัยอยู่ไม่มีความคิดใหม่ การพัฒนาแบบใหม่รวมทั้งเศรษฐกิจในชนบทไม่ถูกขับเคลื่อน รัฐบาลญี่ปุ่นจึงคนหนุ่มสาวให้ออกจากโตเกียว ด้วยเงิน 3,000,000 เยน หรือคิดเป็นเงินไทยเกือบ 900,000 บาท เพื่อให้ผู้คนโดยเฉพาะวัยทำงานเดินทางไปพักอาศัยหรือประกอบธุรกิจนอกโตเกียว เป็นต้น (Isabella, 2018)

งานศึกษาของกิตติกาญจน์ หาญกุล (2558: 59-75) เกี่ยวกับกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในศตวรรษที่ 21 พบว่าคนรุ่นใหม่ต้องการกลไกการสนับสนุนที่สอดคล้องกับสังคมในศตวรรษที่ 21 ขณะที่สถานการณ์ปัญหาสังคมในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือภาคเศรษฐกิจและบริการขับเคลื่อนด้วย ข้อมูล ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่การทำงานที่ซ้ำซากการพัฒนาทักษะการหาความรู้ การสืบค้นข้อมูล สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทักษะด้านการสื่อสาร ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ความสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมการแก้ไขปัญหาและมีความถนัดที่หลากหลายเป็นสิ่งสำคัญ

ผู้เขียนเห็นว่า “คนรุ่นใหม่กับอนาคตที่อยู่ข้างนอก” ไม่ควรหยุดอยู่เพียงการให้ความสำคัญกับศักยภาพของบุคคล จะต้องไม่ละเลยประเด็น

เชิงโครงสร้างสังคมและผูกพันกับการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น หากภาครัฐต้องการส่งเสริมให้คนหนุ่มสาวหันหลังให้เมืองใหญ่เพื่อสร้างเศรษฐกิจในต่างจังหวัด อาจเริ่มจากการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนหนุ่มสาว การสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในการออกแบบนโยบายท้องถิ่น ไม่ผูกติดกับการส่งเสริมด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น มีการสนับสนุนหลากหลายรูปแบบ และมองหาการยกระดับและความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในท้องถิ่น รวมไปถึงนโยบายรัฐที่เอื้อต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมที่เพียงพอโอกาสทางธุรกิจในระบบเศรษฐกิจต่างๆ แบบเปิดให้รายเล็กได้มีโอกาสเกิดขึ้นมากกว่าการผูกขาดไว้กับทุนใหญ่ ดังนั้นแล้วอนาคตที่อยู่ข้างนอกไม่ได้หมายถึง “การกลับบ้าน” ในความหมายที่เป็นครอบครัว สิ่งปลูกสร้าง แต่หมายถึงสิ่งที่ยืดโยงโอกาสที่เกิดขึ้นและการมองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิตติกาญจน์ หาญกุล. (2558). กระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ในศตวรรษที่ 21. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 41(2), 59-75.
- ประเสริฐ แรงกล้า. (2558). คนกลับพม่า: การเคลื่อนย้ายกลับ และทักษะผู้ประกอบการ. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 34(1), 108-131
- ประเสริฐ แรงกล้า. (2562). *ชีวิตทางสังคมในการเคลื่อนย้าย (Social Life on the Move)*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อนุพงษ์ จันทะแจ่ม. (2561). *เว้าขยลลตเตอริ: ชีวิตทางเศรษฐกิจบนฐานการเคลื่อนย้ายของคนเมืองเคย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สาขามานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

ภาษาอังกฤษ

- Akhil Gupta and James Ferguson. (1992). Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*. 7(1), 6-23.
- Cresswell, Tim. (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western*. Routledge Taylor & Francis, London and New York.
- Cresswell, Tim. (2010). Towards a Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, (28), 17-31.
- Hannam, Kevin, Sheller, Mimi, Urry, John. (2006). *Mobilities, Immobilities and Mooring*. *Mobilities*, 1(1), 1-22.
- Isabella Steger. (2018). *japan's government could pay people \$27,000 to move away*. Retrived November 14, 2020, from Tokyo, Website: <https://qz.com/1472845/japans-government-is-considering-offering-cash-to-lure-people-away-from-tokyo/>

- Rogaly, Ben. (2015). Disrupting migration stories: reading life histories through the lens of mobility and fixity. *Environment and Planning D: Society and Space*, 33, 528-544.
- Tim, Oakes and Louisa, Schein. (2006). *Translocal China: Linkages, Identities, and the Reimagining of Space*. Routledge, London.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- Turner, S. (2007). Trading Old Textiles: The Selective Diversification of Highland Livelihoods in Northern Vietnam. *Human Organization*, 66(4), 389-404. Retrieved December 27, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/44127417>
- World Economic Forum. (2019). *ASEAN Youth Technology, Skills and the Future of Work*, 14 ตุลาคม 2020. http://www.weforum.org/docs/WEF_ASEAN_Youth_Survey_2019_Report.pdf